

daarover is onder de Gereformeerden, gelijk wij straks zullen zien, vóór en tegen gestreden. Alleen zij hier reeds opgemerkt, dat de wijze waarop de filosofie wordt beoefend, geheel afhankelijk is van het subject dat zich daaraan wijdt. Reeds de oudere FICHTE heeft zoo te recht gezegd: „Was für eine Philosophie man wähle, hängt sonach davon ab, was man für ein Mensch ist.” ¹⁾ Hieruit volgt dus, dat zich zoowel een Christelijk philosophische als een vóór- en anti-christelijk philosophische beoefening der ethiek denken laat.

Wat nu de beoefening der ethiek in de Theologie betreft, zoo geldt van haar tot op zekere hoogte ook wat van die in de filosofie gezegd is. Tot op zekere hoogte, want de Theologie bindt, indien men althans met dit woord niet speelt, haar beoefenaar aan de Schrift als zijn principium cognoscendi. Het subsumeeren van de ethische gegevens onder de denkbeginselen van den theologischen ethicus zal echter weer afhankelijk zijn van de belijdenis zijner Kerk waardoor deze beginselen beheerscht worden. Echte theologische ethiek zal daarom altijd een confessioneel karakter dragen. Wat eindelijk de plaats der ethiek in de Theologie betreft, zij er op gewezen, dat in den bloeitijd der Theologie de theoretische ethiek in de dogmatiek en alleen de practische ethiek afzonderlijk is behandeld.

Bezien wij thans de ethiek gelijk zij eertijds in de Gereformeerde Theologie is beoefend. ²⁾

Bij dit historisch overzicht valt, naar den maatstaf der Gereformeerde beginselen in hun toepassing op de ethiek, van ontstaan, ontwikkeling en ondergang te spreken. Drie perioden alzoo, die, tot op zekere hoogte, van elkander gescheiden zijn door de 17^e en 18^e eeuw en met de algemeene historie der Gereformeerde Theologie dus samenvallen. Tot op zekere hoogte, want ook hier geldt wat FALCKENBERG niet onaardig zegt: „Der Eintritt einer neuen Geschichtsperiode ist nicht wie der eines neuen Stückes auf

1) J. G. FICHTE's Sämmtliche Werke. Herausgegeben von J. H. FICHTE, I p. 434.

2) In de „Theologische Studien und Kritiken” van 1850, gaf ALEXANDER SCHWEIZER een opstel over „die Entwicklung des Moralsystems in der Reformirte Kirche”, waarvan ik echter op zeer gewichtige punten meen te moeten afwijken, onder anderen wat betreft het ontstaan der Gereformeerde ethiek en haar indeeling; den maatstaf waarnaar S. haar ontwikkeling bepaalt; den invloed van RAMUS en het volstrekt niet tot zijn recht doen komen van de beteekenis van VOETIUS en den invloed van het Coccejanisme.